

KÜRESELLEŞME: EGEMENLİK VE SINIRLAR

DOÇ. DR. SERVET KARABAĞ*

Giriş

Bünümüz jeopolitik ortam ve ilişkilerinin en belirgin özelliği küresel ölçekte şekilleniyor olmasıdır. Küresel süreçler ekonomi başta olmak üzere, kültür, çevre, siyasal, sosyal ve mekânsal boyutta olayları ve süreçleri belirlemektedir. Küreselleşme konusunda farklı tanımlamalar ve anlam yüklemeleri olsa da temelde siyasal boyut günümüz jeopolitik ilişkilerini şekillendirmektedir. Âdeta küreselleşmeyle eş anılan sınır kavramı ve buna ait konular bunların başında gelmektedir ve bugün millî devletlerin de sorgulanmasına veya değişim yaşamasına yol açmaktadır. Dolayısıyla günümüzde mekân küresel ölçekte siyasi mücadelelere sahne olmaktadır.

Egemenlik kavramı uzun bir tarihe sahiptir. Modern devlet egemenliği Westphalia Antlaşmasıyla bir gecede ortaya çıkmış değildir. Avcı toplayıcılıktan beri politik olarak bazı mekân şekilleri ve egemenliğiyle meşgul olunmuştur (Agnew 1995). Günümüzdeki modern devlet egemenliği ise, sınırlarla belirlenmiş mülki mekânla ilgilidir. Modern devletlerin egemenliği, karşılıklı olarak ulusların tanınmasıyla oluşur. Diğer şartlar ise uluslararası yasal sistemin en üstün organizasyonu devlet olma ve devlet olarak gücün tek sahibi olmakla ilgilidir. Modern dünyada ulusal mülk¹ üzerinde mutlak devlet egemenliği temel şarttır. Bu bağlamda egemenlik, modernliğin ve modern devletin temel niteliğini tanımlayan kavramlardandır (Beriş 2006).

Günümüz küreselleşmesinin odağında yer alan diğer bir konu da sınırların yoğun bir şekilde gündeme gelmesidir. Bu da ulus-devlet, egemenlik, güç gibi sınırlarla tanımlanan ilişkili kavramların sorgulanması ile karşılıklı ilişkiler ve bağımlılıkları gündeme getirmektedir. Günümüz küreselleşmesi, bilgi-iletişim teknolojilerindeki gelişmelere bağlı ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel alanda “yoğun” ve “hızlı” etkileşimi ima etmektedir. Bu bağ-

* Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

lamda sınırların giderek anlamlarını yitireceğine vurgu yapılmaktadır. Özellikle sermaye akışlarında devlet denetimleri zayıf kalmakta, iletişim teknolojilerinin etkisiyle devlet sınırlarının klasik anlamalarından uzaklaşmaktadır. Harvey'in (2003) vurguladığı gibi emek dolaşımında ise tam tersi sergilenmekte ve devlet sınırları çok katı bir şekilde korunmaktadır. Bu çelişki aynı zamanda günümüz küreselleşmesinin temelinde var olan çelişkiyi de ortaya koymaktadır.

Küreselleşme, mekân, yer, mesafe ve sınırların anlamları ve öneminin değişimini en iyi anlatacak kavramdır.

Sınırların Değişen Anlamı

Küreselleşmenin iki ayırt edici dinamiği bulunmaktadır: Bunlardan birincisi, açık bir şekilde Dünya Ticaret Örgütü, küresel finans alanları, terörizm gibi küresel kurumları ve süreçleri içermesidir. Bu uygulamalar ve kurumsal unsurlar küresel ölçekte gerçekleşir. İkinci süreç için küresel ölçeğin olması şart değildir. Bu süreçler ulusal terimi ile ifade edilen mülki süreçlerin özellikleri ve kurumsal nüfuz alanlarıyla ilgidir. Bunlar yerel olmalarına rağmen küresel gündem ve sisteme uyum ya da uyumsuz olarak küreselleşmenin bir parçasını oluştururlar. Çok boyutluluğu, sınır ötesi bağlantıları ve yasal düzeni içeren özellikleri

ile bunlar ulusal süreçler, kurumlar ve aktörlerden oluşur (Sassen 2006). Açık veya örtülü küresel gündemde bu örnekler özel yerleşen mücadelelerle ilgili faaliyetlerin sınırlar arası bağlantılarıdır. Örneğin, eleştirilen küresel pazar kurumları için mali ve finansal uygulamaların çok sayıda ülkede gelişmesi ancak ulusal düzenle sağlanabilir.

Bazı araştırmacılara göre küreselleşme, mekân, yer, mesafe ve sınırların anlamları ve öneminin değişimini en iyi anlatacak kavramdır. Küreselleşme temelde, mülki veya yetkisel sınırlar tarafından gizlenmeyen veya korunmayan süreçler olan sosyal ilişkilerin zaman ve mekânda yayılmasına vurgu yapar (Hudson 1998).

Sınırlara yönelik ilgi "Soğuk Savaş" sonrası Avrupa'daki gelişmeler ve oluşturmaya çalıştığı sınır ötesi iş birliği faaliyetleriyle artmıştır. Bu bağlamda sınır konusu doğrudan küreselleşme süreci ile bağlantılı hâle gelmiştir. Son dönemlerde kapitalizm ve küreselleşmenin yol açtığı yeni küresel coğrafya ve bununla bağlantılı kültür, politika, ekonomi ve iletişimdeki gelişmeler gibi konular doğrudan sınırlar ötesini ilgilendiren tartışmalara yol açmıştır. Bu

durum devlet sınırları ve egemenliğinin fonksiyonel açıdan önemini kaybettiği ve mülksüzleşme (de-territorialisation) ve yeniden mülkler oluşturmaya (re-territorialisation) yol açtığı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Sınırlar ve dolayısıyla ulus devletler sabitlenen fiziki hatlardan ziyade sosyomekânsal boyutlara yönelik olarak değişimlerle anlam genişliği yaşamaya başlamışlardır. Bu kapsamda küresel iletişim ağları ve küreselleşme eğilimleri tarafından mülksel içerik coğrafya, yönetim, jeopolitik, devlet, yer ve sosyal bilimlerin anlaşılmasına dayalı olarak bir yapı kazanmıştır (Paasi 1998).

Sınırların erozyona uğradığı ve mülksüzleşme (de-territorialization) tezinin kırılma noktası, sınırların egemenlik, düzenleme, vatandaşlığı belirleme ve sınıflandırma gibi fonksiyonlarının küreselleşmenin etkisiyle zayıflatılmasıyla başlar. Mülki ilişkiler, sınır ötesi ve devletler üstü küresel ilişkilerin şekillenmesiyle belirlenir. Dolayısıyla küreselleşme” sosyal ilişkilerin devletler üstü olarak oluşumunu ve yayılımını” ifade eder (Albert 1998). Bu ilişkiler mesafe ve konumun değişimini ve küresel boyut kazanmasını yansıtır. 1970’li yıllardan beri küresel bazı ilişkiler, özellikle küresel kültür ve ekonomi-politik oluşumun sismik değişimlerinin gösterimi olarak görülmeye başlanmıştır. Bu değişimin temelini ulaşım ve iletişimdeki teknolojik gelişmeler oluşturur. Küresel ölçekte bir “zaman-mekân sıkışması” yaşanmakta ve ulusal politik sınırlar arasındaki sosyal ilişkiler bundan etkilenmektedir. Bu bağlamda, Giddens’in belirttiği gibi “zaman-mekân sistemleri”nde belirsizlik yaşamaya başlanmıştır (Giddens 2005).

İnsanlar geçmişte olduğu gibi devletlerce belirlenmiş sınırlar içerisindeki alanlarda yaşamaya devam etmektedir. Ancak uzaktaki olaylardan ve süreçlerden daha önceden olmadığı kadar, farkında olarak ya da olmadan etkilenmektedir. Onun için küreselleşmeye dayalı politik, ekonomik, sosyal değişimler birçok açıdan sınırların fonksiyonlarına meydan okumaktadır. Küreselleşmenin sıkı savunucuları bu değişimi hem bir işaret hem de devlet sınırlarının ve mülkiyetinin “ölüm fermanı”nı desteklediğini açıklamaktadır (Albert 1998). Bu yaklaşıma göre, egemenlik ve sınır belirleme açısından ulusal sınırların fonksiyonları belirsiz hâle geldiği ve küreselleşmenin devletin gücünün altını oyduğu ve hafiflettiği savunulmaktadır (Ohmae 1996).

Radikal küreselleşme teorisyenlerine göre, kapitalizm gelişmenin yeni bir aşamasına geçmiştir ki bu aşama ulus devletlerin sınırlarındaki geçirgenliği yansıtmaktadır (Castells 2005). Benzer bir vurgu da sınırların fonksiyonları hakkında paranın, ürünlerin, bilginin ve insanların akışını düzenleme özelliğine yapılmaktadır. Genel eğilim ise bariyer özelliğinin ortadan kaldırılmasına yöneliktir. Ulus ötesi pazarlar, sınırların bağlantı kurma fonksiyonunu değiştirmektedir. Finansal yeni düzenlemeler ve para piyasaları sınırların ba-

riyer özelliğini ortadan kaldırarak para akışlarını hızlandırmıştır. Bütün bunlar sınırların fonksiyonlarını erozyona uğratan gelişmeler olarak değerlendirilir (Castells 2005).

Küreselleşme derecelerine bağlı olarak ulus devletlerde ekonomik, kültürel ve siyasi değişimler yaşanmaktadır. Ekonomik olarak çok uluslu şirketler ve doğrudan yatırımın artması ve boyutlanması, küresel ürün zincirinde çok uluslu yetki kullanımı ve sınır ötesi finansal ağ ve bankacılık işlemleri sınırların erozyona uğramasına yol açmıştır.

Günümüzde, ekonomi, kültür ve uluslararası ilişkilerdeki araştırmaların çoğu devletin değişen rolleri, egemenlik ve sınırların gelişimiyle ve bunların ortaya çıkardığı görünümle ilgilenmektedir. Bu araştırmaların birçoğu da küreselleşme ile bağlantılıdır. Ancak bilimsel çevrelerde bu olgu ve küresel-yerel ilişkiler ve sınırlar üzerindeki etkileri konusunda bir fikir birliği yoktur. Buna karşılık az sayıda da olsa, örneğin Ohmae, ekonomik faaliyetlerin küresel akışlarına bağlı olarak ulus devletlerin küresel ekonomiye katılmadaki rollerinin kaybolduğu savıyla “sınırları olmayan dünya (borderless world)”dan bahsetmektedir (Ohmae 1991). Birçok yazar da küreselleşmeye rağmen, devletin geleceği şekillendiren, günlük yaşamı etkileyen en büyük organizasyon olduğu ve mülki olarak devletlerin küresel bağlamda farklı uygulamaları gerçekleştirdiğinin önemine dikkat çekmektedir (Jacobson 1997). Özellikle Hirst ve Thompson, dünya nüfusunun büyük çoğunluğunun kapalı bir dünyada yaşadığına vurgu yapmaktadır (Hirst ve Thompson 1998). Gerçekte sınırlar varlığını sürdürmektedir. Bunların oluşumları da bağımsızlık düşüncesiyle bağlantılı olarak devam edecektir. Ayrıca, devletin egemenliğini, askerî ve polisiye gücünü kullanabileceği ve vergi topladığı alanı sınırlar tanımlar. Ekonomik, siyasi ve kültürel faaliyetler devletin sınırları ile belirginleşmiş alanlarda yapılmaktadır.

Bilim adamları sadece mülkiyetin göstergesi olarak sınırların değişen anlamlarıyla değil, aynı zamanda çeşitli sosyal ve kültürel olgular ve bunların sınırlar üzerine etkileriyle de ilgilenmektedir. Mülkiyet (territoriality), Sack'ın (1986) tanımıyla, “İnsanları ve kaynakları kontrol eden veya bunlardan etkilenen, kontrol altındaki egemenlik alanıyla ilgili mekânsal stratejidir.” Fakat bu strateji günümüzde önceliklere göre daha karmaşık bir hâle gelmiştir ve açıkça uygulamada birçok sınırdış stratejileri içermektedir. Bunların bazıları komşularınkiyle örtüşür, bazıları ise çatışmaya yol açar.

Günümüzde ulusal sınırlar içlerinde bazı küresel mekânları da barındırmaktadır (Kara ve Yavan 2003). Şehirler ve çeşitli serbest bölgeler bunların başlıcalarıdır. Örneğin, New York, Londra gibi şehirler küresel finans, ticaret ve yönetim merkezleridir.

Küreselleşmenin ikilemelerinden bir diğeri de sermaye, pazar, ticaret gibi ekonomide sınır tanımaz içeriğine rağmen, iş gücü, vatandaşlık vb. sosyal haklar anlamında sınırların katı bir şekilde engel işlevini sürdürmesidir (Harvey 2003). Günümüzde Batılı ülkelere göçler önemli ölçüde sınırlandırılmıştır (Mutluer 2003). Mülteci ve göçmenler açısından, ekonomik küreselleşmenin merkezi olarak gösterilen ve sınırların ortadan kalktığı iddia edilen Kuzey Amerika, Avrupa Birliği ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerde, sınırlar eski katılığını koruduğu gibi kontroller de sıkılaştırılmıştır (Sassen 1996).

Dünya jeopolitiğinde küresel bağlamda güvenliğe yönelik genel olarak sınır tanımayan dört tehditten bahsedilebilir (Braden ve Shelley 2000). Bunlar;

Silah teknolojisindeki değişimler: Bu gelişmeler nükleer, kimyasal ve biyolojik silahları içermektedir. Bunlar mekânsal olarak engel tanımamaktadır. Potansiyel yok edici etkileri ulusal sınırların ötesinde olduğundan bu teknolojilerle ilgili olarak coğrafi ve uluslararası çatışmaları açıklamada yeni teorilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Terörizm: Yasa dışı küçük gruplar tarafından, savaşların dışında ulusal güvenlik tehdit edilmektedir. Geleneksel sınırlar bu bağlamda sorunludur. Günümüzde birçok devletin güvenliği bu açıdan tehdit altındadır.

Uluslararası suç döngüsü, korsanlık ve yasa dışı uyuşturucu kaçakçılığı: Günümüzde birçok devlet bu tehditle karşı karşıyadır ve ulusal sınırları bu bağlamda problem yaşamaktadır. Bunlar kolay bir şekilde sınır ötesi geçişler yapabilmektedir.

Çevresel zararlar: Sınır ötesi çevresel güvenlik riskleri uluslararası ilişkiler, çatışmalar ve yasal sorunların önemli unsuru olarak dikkate alınmaktadır.

Egemenlik;
insanlar,
kaynaklar ve
mülki yapı
üzerinde
kullanılan
gücün
ifadesidir.

Küresel Ölçekte Egemenlik Mücadelesi

Aristo'yla başlayıp Bodin ve Hobbes'la² geliştirek Amerikan ve Fransız İhtilali ile süregelen egemenlik kavramı günümüzde de değişim yaşamaktadır. Geçmişte olduğu gibi, bu değişim "öz" değil, "biçimsel" değişimdir. Hükümdarın egemenliğinden ulus devleti içerecek şekilde insanlara miras olarak gelen hâli "popüler egemen"liktir (Sassen 1996). Bu uzun zaman içsel

düzenin merkezi ilgi odağı oldu ve uzun yüzyıllar uluslararası hukuk ve politikadan etkilendi. Egemenlik çoğu zaman "mülk üzerindeki meşruluğun tek güçlü öz niteliği" (Reisman'dan aktaran Sassen 1996:2) olarak algılandı. İkinci Dünya Savaşı sonunda egemenlik kavramı devletler için siyasi meşruluk şartlarından biri hâline gelmiştir. Birleşmiş Milletler devletler arasında dostane ilişkileri geliştirmek amacıyla "eşit haklar prensibi ve toplumların self- determinasyonu için saygıya dayalı" bir ilke kabul etmiştir (Sassen 1996). Bu, günümüz devletlerini şekillendiren temel ilkedir.

Egemenlik; insanlar, kaynaklar ve mülki yapı üzerinde kullanılan gücün ifadesidir (Khan 1996). Egemenlik büyük ölçüde politik bir iddiadır. Bu iddia belirli bir sınırın kontrolünü kimseye bırakmama iddiasıdır (Hirst ve Thompson 1998). Bu ise temelde meşruiyet meselesidir. Egemenlik ayrıca yasal bir iddiadır. Bu bağlamda gücü kullanan egemendir. Bu güç, haklı veya haksız, keyfi veya kurallara göre kullanılabilir. Sonuç veya metodu ne olursa olsun, meşruluğun kaynağı olarak arandığı zaman zorluk başlar. Sonuçta birçok egemenlik içeriği bir diğeriyle yarışır. Egemenlikle ilgili her bir içeriğin özel anlamı vardır. Örneğin, imparatorlukta egemenlik imparatorun, ulus devlette ise milletindir. Günümüzde 16. yüzyıldan beri devlet egemenliği yaygın olarak kullanılmasına rağmen, küreselleşme kapsamında en çok tartışılan kavramlardan biri hâline gelmiştir.

Devletlerin mülki bütünlüğünü başarması kolay olmamıştır. Yüzyıllarca savaşlar, anlaşmalar ve reddetmeler yoluyla mücadelesi verilmiştir. Egemen devlet, karşılıklı özel hatlar boyunca ulusal mülkler, ayırt edici gücün bir araya toplanması ve yönetim sisteminin oluşmasıyla ortaya çıkmıştır. Çoklu yönetim sistemi, Orta Çağ sisteminden modern devlet sistemine geçişle paralel oluşmuştur. Devletin, kamu alanlarının güvenliği ve yasallıkla ilgili uzun tarihi çeşitli mülksel rejimlerin bir araya toplanmasını sağlamıştır.

Devlet egemenliği uzun süredir devlet içi ve devletler arası çatışmaların kaynağı ve buna verilen cevap olarak görülmektedir. Bundan dolayı politika teorisyenleri arasında, egemenlik ve siyasi otorite arasındaki karşılıklı ilişkiye büyük önem verilmektedir. Özellikle, devlet egemenliğinin içsel düzeni güçlendirmek ve dışsal tehditlere karşı korunmak için ortaya çıktığına vurgu yapılır. Devlet egemenliği ve devlet mülkiyeti arasındaki ilişkiye rağmen, konuyla ilgili oldukça az sayıda sistematik çalışmalar bulunmaktadır. Siyasi otoriteyi şekillendirdiği birçok kez iddia edilen egemenlik, dış dünyadan mülkün kesin bir şekilde sınırlandırılması ve devletin mülksel kapsamının sabitliğinin ayırt edilmesiyle çok yakından ilişkilidir. Bu bağlamda mülkiyet; siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan kullanılan mülkün, devlet egemenliği tarafından kullanılan özel yetkinin oluşturulmasında yaygın, kapsamlı ve başarılı bir strateji olarak görülmektedir (Sack 1986).

Westphalia Antlaşmasıyla resmîyet kazanan ulus devlet sistemi, devletlerin mekânsal olarak jeostratejik açıdan üstünlük kurmalarına yardımcı olmuş ve egemenlik ile mülk kavramının bir araya gelmesini sağlamıştır. Gerçekte yeryüzünde yaşayan herkes egemen bir devlete bağımlıdır. Devletler egemen yapılardır. Oluşumları diğer devletlerin tanınmasıyla gerçekleşir ve otoriteleri mülksel sınırlarla belirlenir (Johnston 1982).

Devlet egemenliği, temelde siyasi otoriteyle de ilgilidir. Bu bağlamda tipik özellik, içsel ya da yurt içi egemenliğinin devletin mülki sınırları içerisinde etkili uygulamalar yapabilen, belli bir otoriteyi (ulus devlet gibi) gerektirmesidir. Aynı yaklaşıma göre, egemenlik dışsal boyuta da sahiptir. Wallerstein'in (2005) ifadesiyle "Devletler, diğer devletler karşısında da bir otorite olma iddiası taşır". Bu da herhangi bir devletin ilgili devleti tanımamasını gerektirir. Bunun anlamı, devletler arasında resmî olarak bir eşitlik olduğu ve hiçbir devletin diğerine emir veremeyeceğidir. Bu hukuki yetki ya da yasal egemenlik, yurt içi egemenlik uygulamaları açısından gerekli coğrafi şartlarla desteklenmelidir. Bu bakış açısından, devlet egemenliği siyasi otoritenin mutlak mülki organizasyonu olarak anlaşılır. Bu bağlamda egemenliğin iki boyutu vardır: İç egemenlik ve dış egemenlik. Devletin hiçbir güce bağlı olmadığı, hiçbir otorite tarafından sınırlandırılmayacağı, kendi sınırları içerisinde son sözü söyleme yetkisinin devlete ait olduğu düşüncesi iç egemenliği yansıtır. Devletlerin uluslararası sistem içerisinde eşit özneler olarak belirmeleri, birbirlerinin iç işlerine karışmamaları, başka bir anlatımla fiilî bir özerkliğe sahip olmaları dış egemenlik olarak açıklanır. Dolayısıyla dış egemenlik "bağımsızlık" kavramı ile özdeşleştirilir (Beriş 2006). Devletlerin belirleyici aktör olduğu uluslararası sistemde iç egemenlik ve dış egemenlik aslında bu sistemin temel niteliğini içerisinde barındırır. Bu bağlamda, egemenlik bir sistem gerektirir. Bu sistem de sınırlarla ortaya çıkar.

Günümüzde devlet egemenliğine üç açıdan bakılmaktadır (Agnew 2005b): Birincisi, egemenliğin devlet sistemlerinin devam eden doğasından ziyade, dışsal bir kazanım olduğu varsayımına dayanır. Bu egemenlik düşüncesinin anahtar açıklaması, içsel ve dışsal açıdan devletin karşılıklı etkilendiği, taklit ettiği ve diğerleri ile çatıştığı sosyal yapı olgusuyla bağlantılıdır. "İçsel düzen", "dışsal" düzensizliğin ve tehlikenin de öncülüdür (Agnew 2005b). Bu anlamda, egemenlik devlet uygulamalarıyla üretilen sosyal gerçekliktir. Fakat bu yaklaşım eleştirilmektedir. Çünkü, dünya politikasında aktörler arasında güç açısından hiyerarşi olmasına rağmen, temelde devletlerin eşit egemenliğe sahip olduğunun kabul edilmesi eleştirinin kaynağını oluşturmaktadır. Resmî olarak eşitlikten söz edilse bile, modern dünyada en büyük eşitsizliklerden biri, dünyanın farklı bölgelerindeki devletler

arasında güç dengesizliğidir. Bu eşitsizliğin çoğu, geçmişte yaşanan emperyalizmin ve günümüzde ise ABD ve müttefikleri tarafından uygulanan hegemonyanın sonucudur (Agnew 2005b).

İkincisi ise egemenliğin paylaşımı ile ilgilidir (Paddison 1983). Bu ise ulus altı ve ulus üstü yapılanmaların yaygınlaşmasına bağlı gelişmelerle ortaya çıkan bir durumdur (Slaughter 2005). AB'ye üye devletlerin egemenlik paylaşımı veya Çin-Hong Kong arasındaki egemenlik paylaşımı buna örnek teşkil eder. Bu şekilde "parçalanmış egemenliği" devletler; çevresel, ekonomik ve sosyal problemlerin üstesinden geldikleri sürece paylaşmak istememektedirler (Agnew 2005b).

Egemenlik güç, yetki ve yasalarla ilgilidir. Egemenliği tanımlayan önemli unsurlardan biri olan mülkiyet, yasalarla kazanılır.

Son varsayım, egemenliğin mülki olarak değiştirilemezliği veya karasal mekân kütleleri üzerindeki uygulamalara dayalı varsayımlardır (Agnew 2005b). Modern politik teoriler, coğrafyayı tamamen mülki bir yapı içerisinde anlama eğilimindedir. Dünya birbirine bitişik, mülksel devletlerle farklı birimlere bölünmüştür. Bu durum çok fazla spekülasyon yapılan, "ulus devletlerin ortadan kalkması" söyleminin temel nedenidir. İnsanlar ve onların mülklerinin nasıl bölündüğü, egemenlik kavramı ile çok yakından ilgilidir. Bu da doğrudan insanları bir arada tutan ya da ayıran unsurların neler olduğunu açıklamaya yardımcı olacak içeriği verir.

Egemenlik güç, yetki ve yasalarla ilgilidir. Egemenliği tanımlayan önemli unsurlardan biri

olan mülkiyet, yasalarla kazanılır. Toplular egemenlik kurallarının kapsamıyla ilgili olarak, sınırlar içerisinde belli bir konuma göre tanımlanırlar. Akrabalık veya dinî inançlar gibi bazı özelliklere göre tanımlanmazlar. Bilinen en özel tanımı ile egemenlik; "mülk içinde en üstün otoriteyi" gözetir. Bu da devlete karşılık gelir. Bir mülk içinde en üstün otoritenin anlamı, sadece sınırlar içerisinde değil aynı zamanda dışsal müdahalelere karşı dokunulmazlığı da ifade eder. Bu da güç ve yetkiyle ilişkidir. Westphalia Barış Antlaşmasından beri devlet dışsal egemenliğin de temel sahibidir.

Günümüz küresel toplumu genel olarak üç şekilde sınırlandırılır (Agnew 1999): Bunlardan ilki, her devletin uymak zorunda olduğu ve diğerlerini dikkate aldığı "sistem" yaptırımlarıdır. Günümüz sistemi özellikle ekonomik baskı altındadır. İkinci olarak Birleşmiş Milletler, uluslararası hukuk, ekonomik anlaşmalar, diplomatik diyalog gibi resmî kurallar ve kurumların

varlığıdır. Son olarak da hegemonik otoritelerin sınırlandırmalarından bahsedilebilir (Agnew 1999).

Günümüzde küresel ekonomik gelişmeler referans alınarak ulus devlet egemenliği sık sık tartışma konusu yapılmakta ve devlet egemenliğinin önemini yitirdiği savunulmaktadır. Ekonomik küreselleşmenin ulusal devletlerin önemini azalttığını varsaymak çok da kolay değildir. Bugün küresel ekonominin büyük iş dinamikleri egemenliğin farklı şekillerini modern devlet ve modern devlet sistemi içinden geri almıştır. Ancak bu egemenlik ve mülki niteliğin uluslararası sitemde daha az önemli hâle geldiği anlamını taşımaz. Bu geniş açıdan ekonomik küreselleşmenin değerlendirilmesini gerektirmektedir. Çünkü ekonomik küreselleşmede etkili olan firmalar, yasal olarak güvenli ve rekabet edecekleri ortamda var olabilirler (Wallerstein 2005). Bu konuda dikkati çeken en önemli özellik firmaların sınırlar arası kolay geçişleri ve iş yapabilir olmalarıdır. Zaten günümüzde küreselleşme çoğunlukla da bu hususla ilgilidir. Bu bağlamda küresel ekonomik süreçlerin yeni coğrafyası, ekonomik küreselleşme için stratejik mülki yapılar, ortak aktörlerin uygulamaları, gerekli alt yapı ve devletin işleyişi açısından yeni yasal yönetimlerin düzenlenmesine ihtiyaç duymaktadır. Devlet bu noktada erozyona uğrama yerine, belirleyici olarak küreselleşmeye işlevsel bir şekilde katkı sunarak egemenlik paylaşımına gitmektedir. Başka bir ifadeyle, ulus devlet, alt yapı belirleme, düzeni yönlendirme, teşvik, güvenlik vb. açılardan yasal olarak ekonomik, sosyal ve siyasi garantördür. Dolayısıyla, ulus devletler işlevlerini yitirmemiş aksine yeniden şekillenerek daha da güçlenmişlerdir. Alfred Aman'ın vurguladığı gibi "Devlet artan bir şekilde küresel seviyede aktif rol oynamaktadır" (aktaran Sassen 1996;96).

Ekonomiye dayalı küresel gelişmeler aynı zamanda yeni "güç coğrafyası" da oluşturmuştur (Sassen 1996). Yeni güç coğrafyasının temel üç özelliğinden bahsetmek mümkündür: İlk unsur, küreselleşmenin özel kurumları ve süreçlerini içeren güncel mülklerle ilgilidir. Bu mülkleri, hangi tür mülkiyetlerin temsil ettiği önemlidir. İkinci unsur, sınırlar arası ekonomik geçişlerin yönetimi için yeni yasal rejimin nüfuzu ile ilgilidir. Üçüncü unsur ise ekonomik faaliyetler içerisinde hızla gelişen elektronik mekânlarla ilgilidir. Elektronik mekânlar çoğunlukla mülki yetkilere fazla takılmamaktadır (Sassen 1996). Ekonomik faaliyetlerin bilgisayar ortamına aktarılması, finans ve çeşitli hizmet ağları gibi bilgi endüstrilerinin oluşmasına yol açmış ve "dijital sınırlar" gibi yeni sınırlar yaratmıştır. Bunların kontrolü, devletler ve kurumsal ekonomi organları için kriz yaratabilmektedir. Yeni teknolojilerin hızı, yabancı yatırımcı pazarı gibi yeni bir düzen de oluşturmuştur. Yeni güç coğrafyasının bu üç özelliği, küresel serbest parasal iş birlikleri açısından küre-

sel ekonomi ve ulus devletler arasında yaygın küresel söylem olan küresel-ulusal anlamda ikili boyutu açığa çıkarmıştır. Bu dualizm küresel ekonomide ulus devletlerin daha önceki pozisyonlarını azaltmıştır (Sassen 1996). Buna atfen devlet egemenliği ile sınırlar tartışılmakta ve ulus devletlerin erozyona uğradığına vurgu yapılmaktadır (Brown 1972; Castells 2007; Cooper 2005; Khan 1996; Ohmae 1996; Ohmae 1991; Slaughter 2005). Bu tartışmalarda gözden kaçırılan en önemli husus, ortaya çıkan bu küresel yapıda devletlerin egemenlik paylaşımının dikkate alınmamasıdır. Çünkü hem ulusal hem de küresel ekonominin düzenlenmesinde ve kontrolünde hâlâ esas aktörler devletlerdir. Bu bağlamda ekonomik küreselleşme, mülki organizasyonun ekonomik faaliyetleri ve politik-ekonomik gücündeki değişimi temsil eder (Sassen 1996).

Egemenlik ve mülk, uluslararası sistemin temel özellikleridir (Sassen 1996). Ancak bunlar yeniden şekillenmektedir. Özellikle diğer ekonomik, siyasal vb. kurumların devletin ve ulusal mülkün dışında iş yapabilmesi, egemenliğin yeniden boyutlanmasına yol açmaktadır.

Sonuç

Birçok çalışmada günümüzü tanımlamak için küreselleşme kavramı kullanılmaktadır. Küreselleşme birçok açılarından günümüz dünyasını anlamada gerekli bir kavramdır. Ancak küreselleşme ile çoğunlukla verilmeyen, ancak küreselleşme süreçleri ile doğrudan etkilenen kavramlar ve buna bağlı gelişmeler de günümüz jeopolitiğinin ilgilenmesi gereken konulardır. Bunların başında egemenlik ve sınır kavramları gelmektedir. Bu iki kavram iç içedir ve birinin değişimi diğerinin de değişimine yol açmaktadır. Egemenlik ve sınırlar tarihsel birikimin günümüzdeki yansımalarıdır. Elbette ki gelecekte de bugünün yansımaları görülecektir. Ancak küreselleşme kavramı altında âdeta bu kavramların işlevini yitirdiği ve bunlarsız bir dünya kurulduğu çoğunlukla işlenmektedir. Oysa her iki kavram da geleceğin şekillenmesi ne şekilde olursa olsun var olacak ve mekânsal açıdan el değiştirecek ya da farklı ölçeklerde varlıklarını devam ettireceklerdir. ■

¹ “Mülk” (territory) ve “mülkiyet” (territoriality) siyasi coğrafyanın iki temel kavramıdır (Cox 2002). Siyasi coğrafya açısından mülk ve mülkiyet, güç, egemenlik ve mekân kavramlarıyla örtüşür. Bir mekân olarak mülk, diğerlerinin iddialarına karşı savunulur ve onun için mücadele edilir. Mülk ve mülkiyet karşılıklı olarak birbirini gerektirir. Biri diğerinden ayrı olamaz. Mülkiyet siyasi ve ideolojik (özellikle devlet oluşumuna giden milliyetçilik anlamında) bir aktivitedir. Bu aktiviteler savunma, kontrol, dışlama ve sahiplenmeyi içerir. Mülk en kısa şekilde “insanları ve kaynakları kontrol eden ve/veya bunlardan etkilenen, kontrol altındaki egemenlik alanı” olarak tanımlanabilir (Sack 1986). Bu bağlamda mülk sınırlandırılan ve sınıflandırılan bir alandır. Dolayısıyla mülk, bir kurum, kişi ya da grup tarafından

sahiplenilen coğrafi bir alanı tanımlar. Siyasi coğrafyada ise mülk kavramı çoğunlukla bir devlet tarafından sahip olunan egemenliği ifade eder.

² Bodin ve Hobbes, egemenlik kavramının günümüzdeki niteliklerini kazanmasına önemli katkı sağlamışlardır. Egemenliğin en üstün hükmetme gücü, devletin mutlak ve sürekli gücünü temsili, sınırsızlığı, kişisel ve toplumsal güvenlik, sürekliliği ve bölünemezliği bunların başlıcalarıdır (bk. Beriş 2006).

Kaynakça

- Agnew, J. (1999). Mapping Political Power Beyond State Boundaries: Territory, Identity, and Movement in World Politics. *Millennium-Journal of International Studies*, 28, 499-521.
- Agnew, J. (2005b). Sovereignty Regimes: Territoriality and State Authority in Contemporary World Politics. *Annals of the Association of American Geographers*, 95:2 , 437-461.
- Albert, M. (1998). On Boundaries, Territory and Postmodernity: An International Relations Perspective. *Geopolitics*, 3:1 , 53-68.
- Anderson, M. (1996). *Frontiers: Territory and State Formation in the Modern World*. Cambridge: Polity Press.
- Beriş, H. E. (2006). *Küreselleşme Çağında Egemenlik: Ulusal Egemenliğin Yeni Sınırları*. Ankara: Lotus yayınları.
- Braden, Kathleen E. & Shelley, Fred M. (2000) *Engaging Geopolitics*. New York: Prentice Hall.
- Brown, L. R. (1972). *World Without Borders*. New York: Random House publishing.
- Castells, M. (2007). *Kimliğin Gücü, Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, II. Cilt*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları.
- Cox, K. (2002). *Political Geography: Territory, State, and Society*. Oxford: Blackwell.
- Day, A. J. (1982). *Border and Territorial Disputes*. Essex: Longman.
- Delaney, D. (2005). *Territory: A Short Introduction*. Oxford: Blackwell.
- Donnan, Hasting & Wilson, Thomas M. (1999). *Borders: Frontiers of Identity, Nation and State*. Oxford: Berg.
- Giddens, A. (2005). *Ulus Devlet ve Şiddet*. İstanbul: Devın yayınları.
- Harvey, D. (2003). *Sosyal Adalet ve Şehir*. İstanbul: Metis yayınları.
- Hirst, P.& Thompson, G. (1998). *Küreselleşme Sorguluyor*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Houtum, H. V. (2005). The Geopolitics of Borders and Boundaries. *Geopolitics: 10: , 672-679*.
- Hudson, A. (1998). Beyond the Borders: Globalisation, Sovereignty and Extra-territoriality. *Geopolitics: 3:1 , 89-105*.
- Jacobson, D. (1997). New Frontiers: Territory, Social Spaces, and the State. *Sociological Forum*, 12:1 , 121-133.
- Johnston, R. (1982). *Geography and the State: An Essay in Political Geography*. New York: St. Martin's Press.
- Karabağ, S. (2002). Küreselleşme Ulus-devlete Karşı mı? *Jeopolitik* , 144-150.
- Karabağ, S. (2008). *Jeopolitik Açından Sınırlar*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Khan, L. A. (1996). *The Extinction of Nation-States: A World Without Borders*. London: Kluwer Law International.
- Kolossov, V. (2005). Border Studies: Changing Perspectives and Theoretical Approaches. *Geopolitics: 10 , 606-632*.
- Kolossov, V. (1998). New Borders For New World Orders: Territorialities at the Fin-de-siecle. *GeoJournal* 44:3 , 259-273.
- Morley, D. & Robins, K. (1997). *Kimlik Mekanları, Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Newman, D. (2001). Boundaries, Borders, and Barriers: Changing Geographic Perspectives on Territorial Lines. D. a. M.Albert içinde, *Identities, Borders, Orders* (s. 137-151). London: University of Minnesota Press.

- O'Dowd, Liam & Wilson, Thomas M. (1996). *Borders, Nations and States*. Hants: Ashgate Publishing.
- Ohmae, K. (1991). *The Borderless World*. New York: Harper Perennial.
- Ohmae, K. (1996). *The End of The Nation State*. New York: Free Press Paperback.
- Paasi, A. (1998). Boundaries as Social Processes: Territoriality in the World of Flows. *Geopolitics*, 3:1 , 69-88.
- Paasi, A. (2003). Boundaries in a Globalizing World. M. D. Kay Anderson içinde, *Handbook of Cultural Geography* (s. 462-473). London: Sage Publishing.
- Paddison, R. (1983). *The Fragmented State: The Political Geography of Power*. New York: St. Martin's Pres.
- Prescott, V. (1999). Borders in a 'borderless' World. *Geopolitics*: 4:2, , 262-273.
- Prescott, V. (1987). *Political Frontiers and Boundaries*. Chicago, IL: Aldine.
- Sack, R. (1986). *Human Territoriality: Its Theory and History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sassen, S. (1996). *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization*. New York: Columbia University Press.
- Sassen, S. (2006). *Territory, Authority, Rights: From Medieval to Global Assemblages*. New Jersey: Princeton University Press.
- Schofield, C. H. (1994). *Global Boundaries*. New York: Routledge publishing.
- Slaughter, A.-M. (2005). *A New World Order*. Oxford: Princeton University Press.
- Storey, D. (2001). *Territory: The Claiming of Space*. New York: Prentice Hall.
- Virkkunen, J. (2002). *Discourses, Boundaries and Scales*. Tampere: Finland: University of Tampere.
- Wallerstein, I. (2005). *Dünya Sistemleri Analizi*. İstanbul : Aram Yayınları.
- Wilson, T. M. (1998). *Border Identities: Nation and State at International Frontiers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zacher, M. W. (2001). The Territorial Integrity Norm: International Boundaries and the Use of Force. *International Organization*, 55:2 , 215-250.